

Socialtjänstdagen 2025

Kjerstin Andersson Bruck
Docent i socialt arbete, forskningsledare
FoU Nordväst

Stanley

Smack - Stanley slår till den berusade mannen i bakhuvudet med en tung trädgren, dunk, mannen faller till marken. Pete springer fram och känner igenom mannens fickor och väska,

- Fem dollar! Och en plunta, viskar Pete exalterat.

- Umm, bra, mumlar Stanley till svar, som inte kan ta sin ögon från den nästa nya rocken mannen har på sig. Vinden blåser kallt på bangården där de befinner sig. Stanley har inte haft varma kläder på sig sen han rymde hemifrån för 5 månader sedan.

- Hjälp mig rulla över honom på sidan, väser han åt Pete. Tillsammans lyckas de välta mannen och krångla av honom rocken. Rocken luktar svagt av tobak och urin men är hel och fin. Den tynger ner Stanleys späda kropp, men värmer skönt mot vinden.

- Vi måste dra, uppmanar Pete. Innan nån ser oss. Pete slänger mannens väska över axeln och sticker iväg. Stanley springer efter Pete som har gett sig iväg mot stadens centrum. Det är svårt att springa med den tunga rocken. Han snubblar över räl och sliper och funderar på att kasta den tunga rocken, men tänker på hur den kommer värma honom i natt. Var de nu än kommer sova kommer det vara på en kall och hård plats. Troligen är det i en trappuppgång eller under en bro.

För 100 år sedan levde Stanley som egentligen hette Michael Majer i Chicago. Han föddes 1907 i en polsk familj. Han mamma dog när han var 4 år och pappan gifte om sig med en kvinna. Sammanlagt fanns 15 barn i familjen. När Stanley var 6,5 år gammal rymde han första gången hemifrån, för att komma undan sin pappas alkoholmissbruk och styvmammas misshandel. Idag känner vi väl till Stanley, hans familj och hans uppväxt i Chicago i början av 1900-talet, då den publicerades i boken *The Jack-Roller* 1930. När Stanley var 16 år gammal, 1921 träffade han Clifford R. Shaw som då var doktorand vid universitetet i Chicago och jobbade extra som övervakare eller *Parole Officer for the Illinois State Training School for Boys at St. Charles*. Shaw med sin träning som sociolog började uppmuntra Stanley att skriva

ner först vad han dömts för och vilka institutioner han hade varit på – för vid det här laget hade Stanley plockats in av polisen 38 gånger och tillbringat en tredje del av sitt liv på institution.

Clifford Shaw kom 1926 att bli den första att leda det nyinrättade *Institute of Juvenile Research* vid University of Chicago och han var en av dem som byggde upp det som vi idag kallar för Chicagoskolan – som ni kanske minns att ni hörde talas om på socionomutbildningen...

Chicagoskolan samlade systematiskt in berättelser från de individer som levde i det vi idag kallar för utsatta områden, men som då kallades för slum. Den forskning som hade gjorts tidigare såg på ungdomskriminalitet som moraliskt förfall. Starka moraliska ståndpunkter blandades med psykologi, biologi och etiologi – alltså läran om orsakssamband eller kausalitet. Det innebar att man friskt blandade teorier om mentala problem, fysiskt utseende och olämpligt beteende, så som alkoholkonsumtion och sexuella beteenden till en förklaringsmodell för varför människor begick brott. Det fanns en idé om att kriminalitet var medfött.

Vid Chicagoskolan utgick man istället från att en persons individuella berättelse inte kan skiljas från det sociala sammanhang och de samhällen personen lever i. Därför samlades inte bara personliga berättelser in utan också demografisk data om hela bostadsområden och om vilka institutioner och samhällseliga strukturer som fanns i staden. Tillsammans kunde de olika informationskällorna ge en förståelse för och kunskap om vad som gällde där och då.

Boken från 1930 går idag att få tag på med några enkla knapptryckningar, eller i alla fall nyutgåvan från 1966. Men för att kunna beställa den på nätet måste du känna till att den finns. Kunskap finns inte utan kunskapsbärare. Någon som kan inneha och föra kunskapen vidare. Inom socialt arbete är kunskapsproduktion helt och hållet beroende av de individer vi möter i det dagliga arbetet.

Varför är det då intressant att berätta Stanleys berättelse här i Sollentuna ca 100 år senare? Jo, det som Shaw gjorde kan liknas till viss del vid de barnavårdsutredningar och VBU-utredningar som görs idag. Och mycket av grunden för socialt arbete som kunskapsfält och forskningsområde härstammar från Chicagoskolans arbete under 1900-talets första hälft.

Men hans berättelse säger också något om hur kunskap skapas. Kunskap som kommer från människors personliga erfarenheter. Erfarenheter av att leva ett liv kanske i utsatthet, fattigdom och kriminalitet som Stanley. Men också erfarenheten av att möta andra människor i behov av stöd. Varje dag när ni möter klienter i ert arbete möts ni av berättelser. Berättelser förmedlar information som kan bli till kunskap genom ett vetenskapligt förhållningssätt.

Med den nya socialtjänstlagen som träder i kraft i sommar skrivs nu svart på vitt att socialt arbete ska vara kunskapsbaserat. Så vad betyder nu detta? Vad innebär begreppen kunskap? Evidens? Fakta?

En vanlig distinktion som brukar göras är att skilja på att tro något och att veta något. Att tro något är grunden för kunskap. Jag kan exempelvis tro att jorden är rund. Det kan vi också kalla för en *hypotes* eller ett antagande. Jag behöver tro att det gör någon skillnad om en ung invandrarkille som begår brott bemöts med respekt eller med hårda ord – För det var just vad Shaw gjorde. Jag måste tro att det spelar roll att jag lyssnar på hans berättelse. Men det räcker inte för att det ska kallas för kunskap. **Det måste också vara sant.** Jorden måste vara rund. Min tro måste motsvara ett faktum. Det innebär att påståendet måste vara möjligt att observera. Påståendet att Gud är blå, kan jag tro på men det är inte möjligt att observera, så det kan inte vara sant. Dock räcker det inte med att jag tror att något är sant utan jag behöver också ha *belägg* för det – ha goda grunder som filosoferna säger. Jag måste göra en observation av fenomenet. Att jag erfar att killen faktiskt mår bättre av vänlighet än av hårda ord. Om jag kan göra den observationen – eller för den delen observera att jorden är rund – då har jag *evidens*, alltså bevis på att det jag tror stämmer. Jag behöver testa min hypotes eller antagande och få ett positivt utfall.

Det finns också olika typer av evidens. Dels kan vi prata om sinnesupplevelser – jag vill påstå att vi alla har goda skäl att tro att vi befinner oss i kommunhuset i Sollentuna eftersom jag kan se och höra er. Jag använder mina sinnen för att observera det jag håller för sant.

Men vi kan också få evidens från andra människor, som alltså inte bygger på mina egna erfarenheter, utan någon annans. Och det var ju precis det Clifford Shaw gjorde när han publicerade Stanleys berättelse. Han tog till sig av Stanleys erfarenheter och antog dem som evidens för att unga kriminella ofta kommer från social utsatthet och att kriminaliteten inte berodde på en inneboende dålig moral.

Shaw behövde alltså lita på Stanley eftersom kunskap bygger på tillit. Och det här är en stor evolutionär fördel att vi människor kan ta del av och utnyttja varandras erfarenheter. Det leder nämligen till kunskapsackumulation. Men med tillit kommer också dess tvilling tvivel – som kan leda till misstro. Tvivel är en lika viktig komponent i kunskapsproduktionen, då det alltid finns ett glapp mellan evidens och sanning. Att vi ställer oss frågan är detta verkligen sant? Hur vet jag det? Det innebär att vi värderar den information vi får.

Vetenskap innebär alltid ett visst mått av osäkerhet och provande. Vetenskap är alltid begränsad, både *vad* vi kan veta något om och *hur mycket* vi kan veta om ett fenomen. Ta Sveriges kustlinje som exempel - ren fakta - är 2 400 km lång. Det vet alla. En rund och fin summa. Men vänta nu? Hur har man egentligen mätt? Är det någon som har gått med ett 2 400 km långt måttband? Och var har man egentligen mätt? Hur vet man var den exakta gränsen mellan land och vatten går? Har man mätt vid högvatten eller lågvatten? När gjordes det? För Skåne sjunker ju och Höga kusten reser sig? Och faktiskt om man räknar stränderna runt alla våra öar blir summan 4 800 km. Det inkluderar också 503 651 bränningar (bränning är en fast landmassa som ligger mellan två decimeter ovanför respektive fem decimeter under medelvattenytan) och sammanlagt 1310 km bryggor. Men kustlinjen är faktiskt omöjlig att

fastställa exakt, då den är en så kallad fraktal. Inte helt otroligt kommer flera av er idag att se, känna och till och med äta fraktaler. En **fraktal** är ett geometriskt mönster med struktur i alla skalor. Medan vanliga kurvor ser raka ut om de förstoras tillräckligt har fraktaler små detaljer oberoende av hur mycket de förstoras. Ett klassiskt exempel är broccoli. Men nog om broccoli och bränningar.

Evidens är alltså ett vetenskapligt belägg som antingen stödjer eller går emot en teori eller hypotes. Belägget behöver vara empiriskt – det måste kunna uppfattas, observeras, upplevas och dokumenteras i enlighet med vetenskapliga metoder. Evidens handlar alltså om att, med ett vetenskapligt arbetssätt observera något som stödjer ett påstående, alltså en trossats. När det gäller matematiska bevis är det hyfsat enkelt. Jag kan utan problem observera att om jag hämtar ett äpple och lägger det vid sina av mitt ursprungliga äpple blir det två äpplen. Och egentligen behövs inte någon bevisföring. Beviset finns i logiken, $1+1=2$. Evidens när det gäller människors förehavanden är däremot knepigare att mäta. Vad var det till exempel som gjorde att Stanley slutade livnära sig som en jack-roller, skaffade sig en utbildning och ett jobb, gifte sig och skaffade barn? Vi kan ha en teori om det? Men det kan vara svårt att leda den i bevis. Kom vändningen när han träffade Shaw som bad honom skriva ner sin berättelse. Eller skedde det genom tiden i fängelse. Eller fanns det en inneboende styrka i honom som innebar att han hade klara att bryta den kriminella banan helt utan andras hjälp? Det är här vikten av den individuella berättelsen kommer in. Den som kanske skulle kunna användas som bevis på en teori, eller motbevisa den.

Så vad ska vi då till vetenskap och kunskap till i socialt arbete? Jo alla små delar, individuella berättelser bildar tillsammans en mosaik som det står i inledningen till boken om Stanley. En mosaik som gör att vi kan ta ytterligare steg på vägen mot att stötta människor i behov av hjälp.

Ett vetenskapligt förhållningssätt handlar om ett systematiskt arbetssätt, där kunskap genereras. Det sker genom att information samlas in, sorteras och struktureras – och det handlar om att vara **medveten** om att det är det jag gör.

”Nu lyssnar jag på en berättelse – det innebär att jag samlar data!”. men det räcker inte med att samla in, datan eller informationen behöver värderas. Värderingen sker genom att tvivla och att ställa frågor – frågor som behöver besvaras.

”Är berättelsen rimligt? Verkar berättelsen trovärdig?”

Frågor skulle jag säga är ett av våra viktigaste verktyg när det gäller kunskapsproduktion. Och då menar jag inte de frågor vi ställer till klienter, anhöriga och intressenter av olika slag, utan de frågor vi ställer till oss själva och till den information som samlats in.

”Vad är intressant ur vilket perspektiv och vad kan sorteras bort? Vad vet jag sedan tidigare som påverkar min bedömning? Hur vet jag det jag vet?”

Reda de gamla grekerna förstod att kunskap inte är något som FINNS ute i världen och som vi kan snubbla över, hitta eller implementera. Kunskap är något som vi GÖR. Det är en aktivitet. Och det kräver att någon, en person GÖR denna kunskap. Och när det gäller det sociala arbetets kunskap är denna någon DU. Alla som sitter här inne är kunskapsproducenter. I ert dagliga arbete producerar ni kunskap om – i de alla flesta fall – andra människor. Och det innebär förstås ett ansvar. Ett **ansvar** att reflektera över och vara medveten de **val** du gör när du tar emot, bearbetar och för vidare någon annans berättelse. Det är du som väljer vilka delar av personens berättelse du tar fasta på, vilka ord du använder och vad du väljer bort.

Ett vetenskapligt förhållningssätt i socialt arbete skiljer sig inte från annat vetenskapligt arbete. Det utgår från personen som producerar kunskapen – alltså alla vi som sitter här i dag, och alla era kollegor runt om i kommunerna i Nordvästra Stockholm, och runt om i landet. Jag vill mena att innebär att börja i fel ände. Kunskapsbaserat socialt arbete handlar om att själv bli medveten om vad det är jag gör varje dag när jag möter en människa i behov av stöd. Varje dag när jag skriver ner en annan människas berättelse. Varje dag när jag arbetsleder mina kollegor. Att jag har med mig ett batteri av frågor som jag ställer till mig själv om det jag gör.

”Hur vet jag det jag vet?”,

”Vad får mig att tro X, Y, Z?”,

”Vilka val är det jag gör just nu? Och vilka val är möjliga för mig att göra?”,

”Vad är det jag inte vet?”,

”Behöver jag veta A, B, C för att fatta ett beslut, eller för att möta personen framför mig på ett annat sätt?”.

”Varför gör vi som vi gör?”

Serdar

Smack – Serdar slår till Adam med pistolen i tinningen. Adam faller hårt till marken igen. Han trycker ner Adams huvud i marken och klämmer till med foten över hans ansikte. Adam kvider av smärta men skriker inte. Det är så mörkt nu att Serdar knappt ser Adams ben under sig.

- Fattar du! Du tillhör oss!! Vi vet var du bor. Vi vet var dina småsyskon går i skola! Var dina föräldrar jobbar. Vill du att dom ska dö? Fattar du att dom kommer dö om du inte gör som vi säger? Serdar känner hur han skakar i hela kroppen. Bakom honom står Fuad och hans kompisar. Han vet att han måste få Adam att göra det Fuad vill.

- Jag fattar, skriker Adam.

- Dom kommer dö! Fattar ru!

- Ja, ja, ja! Jag gör det. Rör inte min familj. Bara ni inte rör min familj.

Då knackar Fuad Serdar på axeln. Serdar lyfter på foten och släpper taget om Adam som fortsätter jämra sig.

- Jag gör det. Jag kommer göra det.

Serdar, Fuad och de andra killarna skyndar genom skogen tillbaka till bilen där Suleiman väntar. De lämnar Adam blåslagen i skogen. När de hoppar in i bilen får Serdar som är minst sitta i mitten i baksätet. Fuad vänder sig om,

- Fan det gjorde du bra asså, säger Fuad. Serdar blir medveten om sin egen andning. Det känns som att han inte andats sedan de gick in i skogen för över en timme sedan. Fan han fixade det. Han har visat för Fuad att han duger. Serdar ler för sig själv.

Serdar skulle kunna vara en kille född i Märsta 2011 med rötter från Mellanöstern som i maj 2025 träffar en socialsekreterare för första gången som ber honom berätta sin berättelse. Det finns många olikheter i Serdars och Stanleys berättelser men också många likheter. Båda är unga invandrarkillar som gått igenom svåra upplevelser som gör att de just nu befinner sig på bangården och i skogen. Båda kan vända om sina liv – förhoppningsvis med hjälp av gott, kunskapsbaserat socialt arbete. Ett kunskapsbaserat socialt arbete handlar om att med hjälp av vetenskapligt grundade frågor omsätta dessa berättelsen till kunskap.

Litteratur

Blackman, S. (2022). The jack-roller and the life history method: Notes on the Chicago School's Clifford Shaw and Howard Becker's humanistic narrative of young male and female delinquents in different ages. *Young*, 30(3), 213-229.

Shaw, C. R. (1966). *The jack-roller: A delinquent boy's own story*. University of Chicago Press.

Snodgrass, J. (1982). *The jack-roller at seventy: A fifty-year follow-up*. Lexington, Mass.: Lexington Books.

Tips

Föreläsning med Åsa Wikfors (2019) *Det ogrundade tvivlet. Vetenskapsmotstånd i post-sanningens tid*. Kungliga Vetenskapsakademin <https://www.kva.se/eventang/det-ogrundade-tvivlet-vetenskapsmotstand-i-post-sanningens-tid/?fbclid=IwY2xjawKX-EFleHRuA2FlbQlXMAABHijG1WuzP-DxJtjs3QkJK0xyTWr45U0STO4jrx9lUHbkmOlVrcADSABblI-z aem RCuQYGWeNMtMllr846ISPw>